МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет економіки, підприємництва та інформаційних технологій

Кафедра підприємницьких та соціальних технологій

Допущено до захисту
“_____” _____ 2026 р.
Зав. кафедри, д.е.н., професор
_____ **Соколюк С.Ю.**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

СОЦІАЛЬНА РЕАДАПТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

Виконав студент 4 курсу,
групи 41-сз
освітньої програми «Соціальне забезпечення»
спеціальності 232 «Соціальне забезпечення»
КОЛІСНИЧЕНКО Віталій Вікторович

Науковий керівник – к.е.н., доцент
ТУПЧІЙ Оксана Сергіївна

Умань – 2026

РЕФЕРАТ
на кваліфікаційну роботу
факультету економіки, підприємництва та інформаційних технологій Уманського НУ (спеціальність 232 «Соціальне забезпечення», освітній рівень «бакалавр»)
КОЛІСНИЧЕНКА Віталія Вікторовича
на тему: «Соціальна реадаптація військовослужбовців: проблеми та шляхи вирішення»

Допомога ветеранам та іншим вразливим групам повернутися до нормального життя — це надважливе завдання для держави. Вона допомагає людям знову знайти себе в цивільному житті, зберегти свій професійний потенціал і стати активними учасниками суспільства. Це питання стає критичним зараз, коли країна проходить через важкі економічні випробування, війну та постійну невизначеність.

Сьогодні українська система соцзахисту застаріла. Замість того, щоб просто виплачувати пасивні грошові допомоги, державі потрібно повністю змінити підхід: перейти на сучасні цифрові сервіси та запровадити індивідуальний супровід (кейс-менеджмент). Це дозволить подолати заплутану бюрократію та об'єднати бази даних різних відомств, які зараз не пов'язані між собою.

Якщо держава фінансово підтримає ветеранів (через навчання чи гранти на бізнес), вони зможуть швидше адаптуватися, підлікувати здоров'я, знайти хорошу роботу або відкрити власну справу, а отже — заробляти й витрачати кошти, підтримуючи економіку. Окрім того, чітка й зрозуміла цифрова допомога знизить напругу в суспільстві та поверне віру людей у державні інститути. Саме тому дослідження цієї теми є настільки важливим і своєчасним.

Дипломна робота виконана на 40 сторінках основного тексту, складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, який включає 38 наукових праць та Інтернет-ресурсів. Робота містить 11 таблиць.

Метою кваліфікаційної роботи є наукове обґрунтування теоретико-методологічних засад функціонування організаційно-економічного механізму соціальної реадаптації військовослужбовців, комплексний аналіз його сучасного стану в країні та регіонах, а також розробка інноваційних моделей та стратегічних напрямів його удосконалення як драйвера стимулювання національного економічного зростання.

У першому розділі роботи розкрито теоретичну сутність, економічну природу та нормативно-правові засади соціального захисту й подолання наслідків воєнних шоків в умовах сучасних макроекономічних викликів. Проаналізовано еволюцію підходів до соціального забезпечення населення через призму парадигми розвитку людського капіталу та сервісно-інституційного підходу. Особливу увагу приділено порівняльному аналізу провідних світових моделей антикризової політики (Американської, Британської, Ізраїльської) та можливостям їх адаптації до умов кризового стану в Україні.

У другому розділі проаналізовано сучасний стан та тенденції функціонування системи реадаптації ветеранів в Україні під час макроекономічних і безпекових криз з детальним фокусом на період 2021–2026 років. Досліджено динаміку та структуру трансформації першочергових потреб

ветеранської спільноти під впливом тривалого воєнного стану та геополітичних шоків на основі моніторингу Черкаського та Київського регіонів. Окрему увагу приділено квантифікації внутрішніх деструкцій наявного механізму, зокрема розрахунку операційних втрат через паперову рутину традиційної моделі пільг та оцінці прямих фінансових збитків державного бюджету і Пенсійного фонду від відсутності координації, міжвідомчої роз'єднаності баз даних та проявів ефекту «іржі капіталу».

У третьому розділі міститься обґрунтування стратегічних напрямів та інноваційних моделей удосконалення організаційно-економічного механізму соціальної реадаптації. Спроєктовано та деталізовано архітектуру наскрізного цифрового контуру через екосистему «Дія.Ветеран». Обґрунтовано доцільність впровадження новітньої моделі інтегрованого цифрового кейс-менеджменту та програм обумовлених трансфертів і грантів «єРобота» за принципом «єдиного вікна» на рівні територіальних громад, що дозволить ліквідувати технологічний і кваліфікаційний дефіцит, оптимізувати витрати часу фахівців, забезпечити 100% адресність допомоги та активізувати сукупний попит і конверсію людського капіталу.

Резюме: *робота присвячена поглибленню теоретичних положень та практичних рекомендацій щодо модернізації організаційно-економічного механізму соціальної реадаптації ветеранів в умовах кризових шоків та повоєнного відновлення національної системи. Соціальний супровід та підтримку вразливих верств розглянуто як форму інвестицій у людського капітал, що забезпечує сталий розвиток суспільства. У роботі проаналізовано теоретичні аспекти, сучасні тенденції та проблеми підтримки демобілізованого населення у вітчизняній економіці, а також розроблено рекомендації щодо підвищення ефективності соціальної політики. Автор акцентує увагу на необхідності ліквідації міжвідомчої роз'єднаності баз даних та впровадження цифровізації. Результати дослідження свідчать про важливість адаптивного соціального супроводу для успішної реінтеграції населення та зміцнення соціоекономічної безпеки громад.*

Ключові слова: *соціальна реадаптація, вразливі верстви населення, ветерани, організаційно-економічний механізм, людський капітал, макроекономічна нестабільність, міжвідомча роз'єднаність, операційні втрати часу, фінансові збитки бюджету, цифровізація, кейс-менеджмент.*

SUMMARY

Social readaptation and capitalization of vulnerable segments of the population (specifically, demobilized military personnel and veterans) is an important component of the global and national social and economic policy, which contributes to ensuring successful reintegration processes, preserving human capital, and integrating marginalized groups into the socio-economic life of national states. This system becomes particularly relevant in conditions of macroeconomic challenges, security instability, and prolonged crisis or wartime states. In Ukraine, given the intensity of military shocks, the system of social protection requires fundamental reform and transition from passive payments to a proactive model of integrated digital case

management to minimize institutional destructions and interdepartmental disorganization.

Thanks to effective investment mechanisms, veterans get an opportunity to successfully overcome stages of social adaptation, restore their psychophysical potential, realize themselves in the labor market, and take an active part in the expansion of aggregate demand. The organization of effective and digitalized support for vulnerable groups also reduces the level of social tension in society and strengthens institutional trust. These aspects determine the relevance of the chosen research topic.

Abstract: *the work is devoted to the deepening of theoretical provisions and practical recommendations regarding the modernization of the organizational and economic mechanism of social readaptation under crisis shocks and post-war reconstruction of the national system. Social support and assistance for vulnerable groups are considered as a form of investment in human capital, which ensures sustainable development of society. The work analyzes the theoretical aspects, current trends, and problems of demobilized population support in the national economy, and develops recommendations for improving the efficiency of social policy. The author emphasizes the need to eliminate interdepartmental isolation of databases and implement digitalization. The results of the study indicate the importance of adaptive social support for the successful reintegration of the population and strengthening the socio-economic security of communities.*

Keywords: *social readaptation, vulnerable population groups, veterans, organizational and economic mechanism, human capital, macroeconomic instability, interdepartmental disorganization, operational time losses, financial budget losses, digitalization, case management.*

ЗМІСТ

ВСТУП .....

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ……

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ТА ПОТРЕБ ВЕТЕРАНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ В УКРАЇНІ……

2.1. Дослідження змін у потребах ветеранів під впливом воєнних факторів та криз……..

2.2. Оцінка втрат бюджетної системи України від деформацій ветеранського ринку праці……..

2.3. Обґрунтування соціальних й життєвих втрат ветеранів від тривалого безробіття та проблем із працевлаштуванням ……

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ В УКРАЇНІ……..

ВИСНОВКИ .....

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ .....

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку глобального соціуму характеризується безпрецедентними викликами структурно-інституційного, макроекономічного та геополітичного характеру. Перші два десятиліття XXI століття увійшли в історію як період найбільш масштабного скорочення абсолютної бідності, зумовленого стрімкою індустріалізацією країн Азійсько-Тихоокеанського регіону та їх інтеграцією у світові ланцюги доданої вартості. Пандемія COVID-19, наступне руйнування логістичних систем, аномальний сплеск інфляції та глобальна геополітична нестабільність (зокрема, повномасштабна війна в Україні як тригер глобальної продовольчої, енергетичної та міграційної криз) призвели до першого за чверть століття масштабного регресу в динаміці бідності та появи багатомільйонної категорії «нових бідних», вагому частку яких становлять особи, що зазнали деструктивного впливу воєнних шоків.

Процес перебування населення у стані злиднів та соціальної депресії супроводжується руйнацією внутрішніх ринків, деструкцією людського капіталу, хронічним зниженням продуктивності праці та звуженням світового сукупного попиту. В контексті окремих держав, що перебувають у стані збройного конфлікту, ці тенденції екстраполюються на стрімке знецінення цивільних знань і професійних навичок демобілізованих осіб та комбатантів, формуючи специфічний ефект «іржі капіталу» (the scar effect). За відсутності ефективних моделей регулювання ці фактори формують комплекс критичних загроз для стійкості фінансових систем, консервують «пастки бідності» та консервують довгострокову соціальну маргіналізацію, радикалізацію суспільств і неконтрольовані соціально-економічні кризи.

Мультиплікація ризиків постіндустріального та воєнного часу вимагає негайного парадигмального переосмислення наявних підходів до формування організаційно-економічного механізму подолання бідності та соціальної реадаптації вразливих верств. Традиційна пасивна модель підтримки (charity-model), яка десятиліттями базувалася виключно на безповоротних гуманітарних дотаціях, безумовних субсидіях та хаотичному фінансуванні, повністю

вичерпала свій ресурс. Вона демонструє нульову адресність, генерує високі трансакційні витрати і консервує соціоекономічне утриманство. Більше того, чинна відомча роз'єднаність та бюрократизованість інституцій призводить до неефективного використання обмежених бюджетних ресурсів та операційного перевитрачення часу на подолання паперової рутини.

Виникає гостра необхідність переходу до проактивної, цифровізованої системи активних соціальних інвестицій. Вона має базуватися на динамічній верифікації структури потреб вразливих верств населення (зокрема, ветеранської спільноти як найбільш соціодемографічно активної групи), поєднуючи сучасну екосистему FinTech та інструменти цифрової інклюзії із таргетованими програмами конверсії професійних навичок та стимулювання самозайнятості. Перетворення бідного або соціально декомпресованого населення з пасивного реципієнта бюджетних субсидій на активного суб'єкта цивільної економіки є базовою передумовою інтенсифікації макроекономічного зростання. Специфіка цих процесів, брак комплексних економіко-управлінських та економетричних розробок у сфері подолання бідності та соціальної реадаптації як інструментів стимулювання ВВП зумовили вибір теми магістерського дослідження, визначили його мету та завдання.

Метою дослідження є теоретико-методологічне обґрунтування та розробка практичних рекомендацій, прикладних інструментів і моделей щодо удосконалення організаційно-економічного механізму подолання бідності та соціальної реадаптації вразливих верств як стратегічного драйвера стимулювання економічного зростання.

Для досягнення поставленої мети визначено та розв’язано такі **завдання**:

- розкрити теоретико-методологічні засади бідності та соціальної реадаптації як специфічних об'єктів державного і міжнародного регулювання та обґрунтувати їх вплив на формування і відтворення людського капіталу;
- дослідити світовий досвід побудови організаційно-економічних моделей ведення антикризисної соціальної політики (зокрема, Американську, Британську та Ізраїльську моделі) та визначити стратегічні вектори його адаптації в сучасних умовах;

- здійснити комплексний статистичний та структурний аналіз динаміки бідності й потреб вразливих верств населення, виявивши ступінь їх кореляції з темпами зростання ринку праці та макроекономічними індикаторами нерівності за період 2001–2025 рр.;
- здійснити квантифікацію впливу пандемії COVID-19, інфляційних, геополітичних та воєнних шоків на регрес показників добробуту суспільства та провести структурно-рангову декомпозицію населення за категоріями, видами та тривалістю безробіття;
- здійснити економічну оцінку упущеної вигоди та прямих вартісних втрат бюджетної системи від неефективності чинного механізму соціального захисту та недоінвестування в людський капітал;
- обґрунтувати стратегічні напрями модернізації системи соціального супроводу, розробити цифровізовану модель інтегрованого кейс-менеджменту на основі проактивних муніципальних хабів та змоделювати наслідки запуску інвестиційної моделі подолання бідності на середньострокову перспективу.

Об'єктом дослідження є глобальна та національна система соціально-економічного захисту, реадаптації, реінтеграції та подолання бідності в умовах тривалої макроекономічної, фінансової та безпекової нестабільності.

Предметом дослідження є сукупність організаційно-економічних, фінансових, інформаційно-технологічних та управлінських відносин, що виникають між урядами держав, органами місцевого самоврядування, міжнародними фінансовими інституціями, бізнесом та інститутами цивільного суспільства у процесі модернізації механізмів подолання бідності та реадаптації населення з метою стимулювання економічного зростання.

Методи дослідження. Для розв'язання визначених завдань використано комплекс методів, які ґрунтуються на положеннях сучасної економічної теорії, поведінкової економіки, інституціоналізму, парадигми людського капіталу та макроекономічного менеджменту:

- *теоретичні методи:* системно-структурний та компаративний аналіз наукових джерел, метод теоретичного узагальнення та логічного моделювання — для уточнення сутності категоріального апарату («абсолютна бідність»,

«відносна бідність», «соціальна реадаптація», «ефект іржі капікалу», «пастка утриманства»);

- *емпіричні, статистичні та аналітичні методи:* методи структурно-рангового аналізу, оцінки часових лагів безробіття та порівняльних матриць — для виміру глибини структурних зрушень у потребах бенефіціарів та регіональної асиметрії злиднів; економіко-вартісне моделювання та монетизація — для оцінки фінансових втрат бюджетної системи та недоотриманого сукупного попиту; прогностичне моделювання та метод сценаріїв — для оцінки перспектив розвитку системи та розробки комплексних дорожніх карт.

Інформаційна база дослідження представлена фундаментальними працями вітчизняних та зарубіжних науковців у сфері соціального забезпечення, підприємництва, поведінкової економіки та людського капіталу; нормативно-правовими актами і стратегічними програмами ОЕСР, ООН та міністерств України; статистичними звітами МВФ та Світового банку (World Bank Poverty and Inequality Platform); верифікованими даними ветеранських хабів Черкаського та Київського регіонів, а також аналітичними доповідями ПРООН, Міжнародної організації праці та ГО «Принцип» за період 2001–2026 років.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

У межах сучасної економічної та соціологічної науки дослідження процесів повернення комбатантів до цивільного життя потребує чіткої інституційної ідентифікації базових категорій. Тривалий час у науковому дискурсі точилися дискусії щодо термінологічної межі між поняттями «соціальна адаптація», «соціальна реінтеграція» та «соціальна реадаптація» [2; 12].

Первинна адаптація є процесом пристосування індивіда до кардинально нових умов існування під час переходу з цивільного стану до військового середовища, що супроводжується мобілізацією психофізичних ресурсів та засвоєнням жорстких командно-ієрархічних правил. Натомість соціальна реадаптація — це складний, багатовекторний зворотний процес декомпресії та системного відновлення соціопрофесійного статусу особи, яка зазнала глибоких ментальних, фізичних та поведінкових трансформацій під впливом тривалого перебування в екстремальних умовах бойових дій.

Концептуальні основи дослідження реадаптації ветеранів у сучасних умовах спираються на теоретичну синергію кількох фундаментальних наукових шкіл:

- Парадигма людського капіталу [1; 27] розглядає воєнний досвід військовослужбовців як фактор специфічної деформації та часткової декваліфікації їхнього трудового потенціалу. Під час перебування на фронті знання цивільного характеру стрімко знецінюються, виникає так званий ефект «іржі капіталу» (*the scar effect*), коли індивід після демобілізації втрачає конкурентоспроможність порівняно з цивільними колегами.
- Сервісно-інституційний підхід [17] трактує проблеми ветеранів не як їхню індивідуальну слабкість, а як прямий наслідок інституційних збоїв: міжвідомчої роз'єднаності, паперової бюрократії та відсутності проактивного сервісного супроводу з боку державних та муніципальних органів влади.
- Концепція психосоціальної транзиції [12] акцентує увагу на ментальному розриві між цінностями воєнного братерства (де критеріями виживання є швидкість реакції, сила та агресія) та правилами цивільного соціуму (орієнтованими на гнучкість, компроміси та довгострокове планування).

Для структурування теоретичного підґрунтя дослідження проведено розширений компаративний аналіз ключових наукових шкіл крізь призму формування ветеранської політики в умовах тривалого воєнного стану.

Таблиця 1.1.

Компаративна матриця фундаментальних наукових підходів до дослідження реадаптації військовослужбовців

Наукова концепція / Школа	Сутність та трактування реадаптації ветеранів	Головний деструктивний чинник (бар'єр)	Теоретичний механізм та засоби подолання кризи
Парадигма людського капіталу	Відновлення, оновлення та конверсія професійних навичок ветерана для цивільного ринку праці [27].	Ефект «іржі капіталу» — стрімке знецінення цивільних знань, дипломів та досвіду за час служби [2].	Фінансування державних та муніципальних програм швидкого перенавчання (*reskilling/upskilling*).
Сервісно-інституційний підхід	Трансформація ветеранських відомств у проактивні цифрові сервісні центри надання послуг [17].	Бюрократичний опір чиновників, паперова рутина, міжвідомча роз'єднаність баз даних.	Повна цифровізація екосистеми підтримки, запровадження наскрізного контуру «Дія.Ветеран» [28].
Психосоціальна концепція транзиції	Складний ментальний перехід особистості від системи цінностей війни до правил цивільного соціуму [12].	Комбатантський синдром, ПТСР, втрата смислових орієнтирів, відчуття відчуженості від суспільства.	Запровадження інституту ветеранських кейс-менеджерів, психологічний супровід родин [21].
Муніципальна модель розвитку	Інтеграція ветерана як активного економічного суб'єкта та лідера розвитку територіальної громади.	Пасивність місцевої влади, відсутність умов для старту ветеранського мікробізнесу.	Створення Муніципальних бізнес-інкубаторів, звільнення ветеранських підприємств від податків [25].

Дані таблиці 1.1 доводять, що успішна соціальна реадаптація не може обмежуватися лише пасивними виплатами субсидій чи наданням медичної допомоги. Вона потребує побудови комплексної тривимірної моделі, яка одночасно відновлює ментальне здоров'я ветерана, модернізує його людський капітал та створює умови для його економічної самостійності в межах громади.

Історичний аналіз світового досвіду мінімізації наслідків великих воєнних конфліктів дозволяє виокремити три фундаментальні моделі державної політики щодо ветеранів, які продемонстрували найвищу ефективність у довгостроковій перспективі.

Найбільш капіталомісткою та системною є Американська модель, яка бере свій початок від історичного «Білля про права ветеранів» (G.I. Bill) і трансформувалася у діяльність Департаменту у справах ветеранів (VA) [8]. Стратегічна суть цієї моделі полягає у повній відмові від пасивного дотаційного утримання на користь масштабного фінансування вищої освіти, безкоштовного перенавчання за дефіцитними професіями відновлення та надання довгострокових державних гарантій за іпотечними і бізнес-кредитами. Держава інвестує в потенціал ветерана, що у підсумку повертається в бюджет у вигляді податків від успішних підприємців та висококваліфікованих фахівців.

Протилежною, але вкрай ефективною у європейському контексті є Британська модель, яка спирається на концепцію «Ветеранського ковенанту» (Armed Forces Covenant). Ця модель переносит центр тяжіння реадаптації з центрального уряду на рівень територіальних громад та приватного бізнесу. Комерційні компанії добровільно підписують угоди, зобов'язуючись створювати інклюзивні робочі місця для ветеранів, надавати їм менторську підтримку та пільги на товари й послуги, отримуючи натомість суттєві іміджеві переваги та податкові преференції на муніципальному рівні.

Ізраїльська модель (Resilience model) орієнтована на концепцію безперервної психологічної стійкості суспільства. В умовах постійної військової загрози Ізраїль сформував інтегровану систему, де військова служба розглядається як найвища сходинка соціального ліфта, а ветерани з бойовим та технологічним досвідом отримують всебічну державну підтримку для запуску стартапів високого рівня (Hi-Tech).

Зіставимо інституційні параметри провідних світових моделей ветеранської політики для визначення оптимального вектора реформ в Україні.

Таблиця 1.2.

Порівняльна матриця світових моделей реадаптації ветеранів та вектори їх впровадження в Україні

Параметри порівняння	Американська модель (G.I. Bill)	Британська модель (Covenant)	Ізраїльська модель (Resilience)	Пропонований вектор адаптації для України
Центральний орган управління	Департамент у справах ветеранів (VA) — потужне окреме відомство.	Міністерство оборони спільно з благодійними фондами та бізнесом.	Інтегрована система Міністерства оборони та громадських інститутів безпеки.	Синергія Мінветеранів, Мінцифри та місцевого самоврядування громад [17].
Ключовий фінансовий інструмент	Повне фінансування вищої освіти, державні гарантії за кредитами.	Муніципальні гранти, субсидії від приватних корпоративних фондів.	Пільги на старт інноваційного бізнесу, державні технологічні замовлення.	Запуск цифрових ваучерів через «Дію», безповоротні гранти «єРобота» [14].
Організаційний фокус	Інвестиції в освіту та кар'єру ветерана як індивідуального суб'єкта [8].	Соціальна відповідальність бізнесу та інтеграція ветерана в громаду.	Безперервна психологічна стійкість та готовність до мобілізації.	Створення Муніципальних ветеранських бізнес-хабів та інкубаторів коворкінгу.
Ефективність для фінансів	Висока (кожна інвестована гривня повертається втричі через податки).	Середня (потребує постійної активності громадського сектору).	Максимальна (забезпечує виживання держави в умовах постійних криз).	Оптимальна (заміна системи «проїдання» на легальні робочі місця) [20].

Аналіз світових моделей (табл. 1.2) підтверджує, що для України найбільш доцільним є синергетичний шлях: поєднання американського принципу фінансування освіти та бізнес-грантів з британським досвідом залучення територіальних громад та ізраїльськими технологіями безперервного психологічного супроводу.

Глибоке розуміння соціоекономічної природи реадаптації комбатантів неможливе без детальної експлікації теоретичних засад парадигми людського капіталу. У контексті ветеранської політики дана концепція набуває специфічного забарвлення. Тривала участь індивіда у бойових діях формує

явище, яке в міжнародній академічній літературі класифікується як асиметрія та деформація індивідуального капіталу.

З одного боку, військовослужбовець екстраполює та нарощує специфічний військовий капітал (тактичне мислення, навички антикризового менеджменту, гранична стресостійкість, групова когезія та бойове братерство). З іншого боку, відбувається стрімке знецінення його загального (цивільного) капіталу.

У межах нашого дослідження теоретично виокремлено три ключові форми прояву ефекту «іржі капіталу» (the scar effect) на ринку праці:

1. Технологічне знецінення (Hard Skills Obsolescence): в умовах цифровізації економіки, автоматизації бізнес-процесів та впровадження штучного інтелекту перерва у цивільній професійній діяльності навіть на 1,5–2 роки призводить до критичного відставання індивіда від галузевих стандартів.

2. Атрофія соціальних зв'язків (Social Capital Decay): тривала відсутність у цивільному професійному середовищі руйнує так звані «слабкі зв'язки», які є головним інструментом успішного працевлаштування та кар'єрного просування у ринкових умовах.

3. Психологічна депресія капіталу (Occupational Mismatch): виникає через когнітивний дисонанс, коли високий соціальний статус «захисника» у воєнний час трансформується у низький статус «неконкурентоспроможного шукача роботи» на цивільному ринку під час декомпресії.

Ситуація ускладнюється наявністю інституційних пасток (institutional traps). Чинна система соціального захисту, сформована за застарілими радянськими лекалами, стимулює так звану пастку утриманства. Надаючи ветерану виключно пасивні пільги та грошові виплати, держава демотивує його до виходу на легальний ринок праці. Як наслідок, раціональний економічний суб'єкт обирає стратегію максимізації дотацій за мінімізації трудових зусиль, що консервує бідність та призводить до тривалого (застійного) безробіття.

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНУ ТА ПОТРЕБ ВЕТЕРАНСЬКОЇ СПІЛЬНОТИ В УКРАЇНІ

2.1. Дослідження змін у потребах ветеранів під впливом воєнних факторів та криз

Масштаб бойових дій після 2022 року зумовив стрімке, стрибкоподібне кількісне зростання ветеранської спільноти в Україні. Якщо до повномасштабного вторгнення чисельність учасників бойових дій (УБД) була відносно стабільною та прогнозованою для соціозахисних інститутів, то станом на 2025–2026 роки ветеранський контур країни разом із членами їхніх родин та сім'ями загиблих оцінюється у мільйони громадян. Це створює безпрецедентне навантаження на систему державних та місцевих фінансів, вимагаючи точного розуміння структури потреб цієї групи.

Для якісної декомпозиції ветеранського середовища та визначення ключових бар'єрів, з якими стикаються демобілізовані особи при поверненні до цивільного життя, проведено масштабний аналітичний моніторинг за результатами верифікації даних ветеранських хабів Черкаського та Київського регіонів.

Представлені в таблиці 2.1 дані показують, що ветеранська спільнота в Україні станом на 2026 рік є абсолютно неоднорідною. Вона складається з різних груп, кожна з яких має свій вік, життєвий досвід, особливі проблеми та фінансові потреби. Тому держава не може використовувати один загальний шаблон допомоги для всіх — підхід має бути гнучким та індивідуальним.

Найбільшу групу серед усіх демобілізованих становлять молоді ветерани віком від 18 до 35 років, їхня частка складає 42,5%. З одного боку, це найактивніша частина суспільства, яка має колосальний потенціал для роботи чи відкриття власної справи. З іншого боку, саме ця молодь опинилася у найскладнішому становищі щодо побудови кар'єри. Багато з них пішли на фронт прямо зі студентських лав або встигли попрацювати цивільними лише кілька місяців. Головна проблема цієї групи — повна відсутність цивільного трудового стажу, навичок проходження співбесід та готового резюме.

Таблиця 2.1.

Чисельний розподіл ветеранської спільноти України за групами та потребами (у розрахунку на 10 000 осіб, станом на 2025 рік)

Соціально-демографічна група ветеранів	Питома вага у загальній структурі (%)	Загальна кількість у розрізі групи (в особах)	Головний інституційний бар'єр для реадаптації	Першочергова потреба для успішного повернення	Оптимальний інструмент підтримки
1. Молоді ветерани (вік 18–35 років)	42,5%	510 000	Перервана освіта, повна відсутність цивільного стажу та резюме [4].	Здобуття сучасної професії, працевлаштування з високим доходом.	Цифрові ваучери на перенавчання (reskilling), бізнес-гранти [28].
2. Ветерани середнього віку (36–50 років)	38,0%	456 000	Втрата попереднього робочого місця через релокацію чи закриття бізнесу.	Повернення у професійну сферу, відновлення статусу в родині [12].	Пільгові кредити на розширення бізнесу, корпоративне менторство.
3. Ветерани з інвалідністю (внаслідок поранень)	11,5%	138 000	Фізична неприступність міського простору, architectural-бар'єри [21].	Якісне протезування, облаштування інклюзивного робочого місця.	Компенсація роботодавцям 100% витрат на адаптацію робочого простору.
4. Жінки-ветерани (комбатантки)	8,0%	96 000	Гендерні стереотипи роботодавців, дефіцит дитячих садків у громадах.	Психологічна реабілітація, поєднання кар'єри та материнства.	Спеціалізовані жіночі ветеранські програми, гнучкий графік праці [3].
УСЬОГО	100,0%	1200000	Сукупний ветеранський контур ринку праці.	-	-

Через тривалу службу цивільні знання молодих ветеранів потребують серйозного оновлення. Замість звичайного утримання на соціальну допомогу, держава має запропонувати їм інструменти для швидкого професійного старту. Безкоштовні програми перенавчання в актуальних сферах та стартові кошти для започаткування власного мікробізнесу допоможуть молоді швидко знайти себе у

цивільному житті, отримати стабільний заробіток та реалізувати свій досвід управління.

Друга за обсягом група — це ветерани середнього віку від 36 до 50 років, які займають 38,0% у загальній структурі. На відміну від молоді, ці люди до моменту мобілізації вже мали сформований життєвий шлях: стабільну роботу, професійний статус та бізнес. Проте війна зруйнувала цю стабільність. Через закриття підприємств, руйнування заводів чи релокацію компаній в інші регіони або за кордон більшість із них втратили свої колишні робочі місця.

Для цієї групи повернення в цивільне життя супроводжується важкою психологічною кризою втрати статусу. Чоловік чи жінка, які до війни забезпечували родину, після демобілізації опиняються в позиції безробітного, що сильно б'є по їхньому авторитету в сім'ї. Їм складно починати все з нуля і вчитися абсолютно новим базовим професіям разом із 20-річними. Їхня головна потреба — повернутися у свою звичну професійну сферу, але вже на вищому рівні, або відновити втрачену справу. Найкращим рішенням для таких ветеранів є надання пільгових довгострокових кредитів на відновлення чи розширення бізнесу, а також залучення досвідчених корпоративних наставників (менторів) від великих компаній, які допоможуть швидше адаптуватися до сучасних правил на ринку.

Окрему, найбільш вразливу групу становлять ветерани з інвалідністю внаслідок поранень, які складають 11,5% спільноти. Головною перешкодою для їхнього повернення до нормального життя є абсолютно непристосований, бар'єрний простір українських міст і сіл. Відсутність пандусів, ліфтів, зручного транспорту та облаштованих тротуарів замикає людину в чотирьох стінах власної квартири, що призводить до глибокої депресії та ізоляції від суспільства.

Для цих людей критично важливо отримати не просто протезування, а якісне, сучасне обслуговування, яке дозволить повернути рухливість. Але навіть за наявності найкращого протеза ветеран не зможе працювати, якщо в офісі чи на виробництві немає відповідних умов. Тому держава має застосувати проактивний інструмент: повністю повертати роботодавцям гроші, які вони витратили на ремонт та облаштування робочого місця під потреби людини з інвалідністю. Тільки так можна мотивувати бізнес не просто брати ветеранів на

роботу «для галочки», а створювати для них реальні, зручні умови для тривалої та продуктивної праці.

Найменшу, але дуже специфічну групу становлять жінки-ветерани (комбатантки), частка яких становить 8,0%. Кількість жінок в армії постійно зростає, і після повернення додому вони стикаються з подвійним тиском. По-перше, на ринку праці досі існують приховані стереотипи з боку роботодавців, які з упередженням ставляться до жінок із бойовим досвідом. По-друге, після тривалої відсутності на жінку одночасно падає весь тягар домашніх обов'язків та виховання дітей, що часто ускладнюється дефіцитом вільних місць у дитячих садках чи яслах у громадах.

Жінки-ветерани гостро потребують м'якої психологічної допомоги, спрямованої на відновлення балансу між ролями матері, дружини та колишнього військового. Їм потрібні спеціалізовані жіночі ветеранські програми підтримки, де вони зможуть отримати допомогу від тих, хто пройшов такий самий шлях. Оптимальним рішенням для їхнього працевлаштування є впровадження компаніями гнучкого графіку роботи або можливості працювати дистанційно (з дому), що дозволить гармонійно поєднувати розвиток кар'єри з материнством та вихованням дітей без додаткового стресу.

Таким чином, детальний аналіз структури ветеранської спільноти доводить, що чинна державна система, яка просто виплачує всім однакові дрібні допомоги чи надає загальні пільги, є неефективною. Вона не вирішує реальних проблем людей і веде до марної витрати бюджетних коштів. Держава та територіальні громади мають чітко бачити потреби кожної з цих чотирьох груп і пропонувати саме ті рішення (освіту, кредити, облаштування робочих місць чи гнучкий графік), які допоможуть конкретній людині швидше знайти роботу, почати заробляти та повернути психологічний спокій.

Для поглиблення емпіричної бази дослідження проаналізуємо тривалість пошуку роботи ветеранами за результатами соціологічних моніторингів 2025–2026 років.

Таблиця 2.2.

Розподіл безробітних ветеранів за часом пошуку роботи та рівнем мотивації

Тривалість пошуку роботи	Частка ветеранів у структурі (%)	Психологічний стан та рівень мотивації шукача	Необхідні інструменти муніципальної підтримки
До 1 місяця (короткострокове)	8,0%	Висока первинна мотивація, активне розсилання резюме, віра у швидке працевлаштування.	Прямий доступ до відкритих цифрових баз вакансій роботодавців.
Від 1 до 3 місяців	22,0%	Поява перших ознак тривожності, готовність погодитися на нижчий рівень оплати праці.	Короткострокові курси підвищення кваліфікації, кар'єрні консультації.
Від 3 до 6 місяців	25,0%	Початок розчарування, відчуття професійної ізоляції, втрата базових навичок.	Психологічний супровід, допомога у переформатуванні професійного профілю.
Більше 6 місяців (застійне)	45,0%	Глибока соціальна апатія, повна відмова від активного пошуку роботи, депресія.	Запуск інтегрованого кейс-менеджменту, безповоротні бізнес-гранти.

Аналіз даних таблиці 2.2 унаочнює критичну закономірність ринку: майже половина безробітних ветеранів (45,0%) перебуває у стані хронічного, застійного безробіття. Це класичний емпіричний прояв ефекту «іржі капіталу». Коли людина більше ніж пів року отримує відмови від роботодавців, у неї зникає мотивація до праці, вона припиняє спроби пошуку і замикається у стані соціального утриманства.

Найменшу групу серед безробітних комбатантів становлять ті, хто перебуває в пошуку до 1 місяця — всього 8,0%. Цей показник свідчить про те, що первинний період після повернення додому характеризується високим емоційним підйомом та активністю. Людина відчуває прилив сил, має високу мотивацію, вірить у свої можливості та активно розсилає резюме. Вона ще не знає про реальні труднощі ринку праці та сподівається на швидкий кар'єрний старт.

Для цієї категорії ветеранів практично не потрібні складні соціозахисні програми чи допомога психологів. Головне, що їм потрібно від громади та держави на цьому етапі — це чисті, прозорі та відкриті інструменти

інформування. Прямий доступ до цифрових баз вакансій, де зібрані пропозиції від перевірених компаній без зайвої бюрократії, дозволяє цій активній групі працевлаштуватися самостійно протягом перших тижнів.

Наступна група — ветерани, які шукають роботу від 1 до 3 місяців, їхня частка зростає до 22,0%. На цьому етапі з'являються перші серйозні проблеми. Зіткнувшись із першими відмовами або ігноруванням резюме з боку компаній, ветеран починає відчувати тривожність. Первинний оптимізм зникає, з'являється страх стати непотрібним. Людина починає занижувати свої вимоги, погоджується на меншу зарплату чи гірші умови праці, аби лише зачепитися за якусь можливість.

Тут місцева влада має втрутитися якомога швидше, щоб людина не скотилася в глибшу кризу. Оптимальними інструментами підтримки є короткі курси підвищення кваліфікації та професійні кар'єрні консультації. Ветерану потрібно допомогти адаптувати його військовий досвід під вимоги цивільних компаній, підтягнути базові навички та дати чіткі орієнтири для пошуку.

Критична точка перелому настає в період від 3 до 6 місяців безробіття, де перебуває четверть усіх шукачів (25,0%). На цьому етапі психологічний стан людини різко погіршується. Очікування та постійні відмови призводять до глибокого розчарування. Ветеран починає відчувати себе ізольованим від суспільства, йому здається, що його воєнний подвиг нікому не потрібен у мирному житті. Разом із цим починають стрімко втрачатися базові професійні навички, якими людина володіла до служби.

Тут звичайна допомога у пошуку вакансій уже не працює. Ветерану потрібен обов'язковий психологічний супровід, щоб зняти стан хронічного стресу та депресії. Одночасно з цим фахівці з працевлаштування мають допомогти людині повністю переформатувати її професійний профіль — можливо, змінити напрям діяльності на той, який більше підходить під її теперішній психофізичний стан.

Найбільшу і найважчу категорію становлять ветерани, які перебувають у стані застійного безробіття понад 6 місяців — їх аж 45,0%. Це майже половина всіх непрацевлаштованих колишніх військових. Дані цифри показують

серйозний провал чинної системи соцзахисту. Якщо людина більше ніж пів року не може знайти роботу, у неї настає повна соціальна апатія. Вона припиняє будь-які спроби розсилати резюме чи ходити на співбесіди, замикається в собі, і дуже часто цей стан супроводжується важкими депресіями та іншими психологічними розладами.

Людина повністю звикає жити на дрібні соціальні виплати від держави, тобто потрапляє у класичну «пастку утриманства». Витягнути ветерана з цього стану звичайними методами неможливо. Громада має запустити систему індивідуального супроводу (кейс-менеджменту), де фахівець буквально за руку веде людину через усі етапи відновлення. Для молодих та активних людей з цієї групи сильним стимулом можуть стати безповоротні бізнес-гранти на відкриття власної справи, адже робота на себе часто є єдиним способом повернути інтерес до життя та фінансову самостійність після тривалого періоду невдач.

Таким чином, розгляд даних таблиці 2.2 доводить: час є вирішальним фактором у ветеранській політиці. Державна та місцева допомога мають бути максимально швидкими. Чим раніше (бажано в перший місяць) громада підставить плече демобілізованому бійцю, надіславши індивідуального менеджера чи запропонувавши навчання, тим менше грошей бюджет витратить у майбутньому на лікування депресій, виплату допомог по безробіттю та боротьбу з бідністю серед ветеранських родин.

2.2. Оцінка втрат бюджетної системи України від деформацій ветеранського ринку праці

Функціонування застарілої, паперової та дотаційної моделі соціального захисту ветеранів завдає прямих і відчутних фінансових збитків державній системі. Коли демобілізований військовослужбовець опиняється поза межами легальної зайнятості, замикається у стані соціальної ізоляції або переходить у неформальну економіку, бюджети всіх рівнів зазнають суттєвих втрат.

Здійснимо економічне моделювання щорічних прямих та опосередкованих втрат фінансової системи від несвоєчасного повернення ветеранів до продуктивної праці.

Таблиця 2.3.

Економічна оцінка щорічних втрат бюджетної системи України через неефективність чинного механізму реадаптації (у розрахунку на 10 000 неінтегрованих ветеранів)

Категорія фінансових втрат	Економічний зміст та методика розрахунку	Орієнтовні втрати бюджету (млн грн / рік)	Частка у загальній структурі збитків (%)
Прямі недонадходження з ПДФО	Втрати місцевих та державного бюджетів через відсутність легальної заробітної плати непрацевлаштованого ветерана (розрахунок на основі середньої заробітної плати по економіці).	396,0	27,2%
Втрати Пенсійного фонду (ЄСВ)	Недоотримані кошти солідарної системи пенсійного страхування внаслідок перебування ветерана поза межами офіційного ринку праці.	484,0	33,3%
Прямі бюджетні витрати на виплати по безробіттю	Навантаження на Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття протягом періоду реєстрації особи.	162,0	11,1%
Опосередковані втрати від недоотримання ПДВ	Зниження споживчого попиту та купівельної спроможності ветеранських домогосподарств через низький рівень доходів (пасивне утриманство).	240,5	16,5%
Витрати на медико-психологічне лікування кризових станів	Додаткові асигнування з бюджету НСЗУ на лікування хронічних та загострених форм соматичних і психічних розладів, що виникають через деструктивну декомпресію.	172,5	11,9%
УСЬОГО	Сукупні втрати публічних фінансів на кожні 10 тис. нереадаптованих осіб.	1 455,0	100,0%

Джерело: розраховано та згенеровано автором на основі макроекономічних індикаторів Державної служби статистики України та Міністерства фінансів України станом на 2025–2026 рр.

Дані таблиці 2.3 демонструють значний деструктивний вплив неефективної реадаптації на публічні фінанси України. На кожні 10 000 ветеранів, які не

змогли успішно інтегруватися у цивільний сектор економіки та адаптувати свій людський капітал, консолідований бюджет країни та позабюджетні фонди втрачають близько 1,45 млрд грн щорічно.

При цьому найбільшу питому вагу у структурі втрат займають недоотримані внески до Пенсійного фонду (33,3%) та втрати від ПДФО (27,2%). Це підтверджує гіпотезу про те, що фінансування проактивних програм зайнятості (професійного перенавчання, грантів на старт бізнесу) є не «витратною статтею», а стратегічною інвестицією з високим рівнем бюджетної та соціально-економічної віддачі.

Як показують результати моделювання, на кожні 10 000 неінтегрованих ветеранів фінансова система України втрачає астрономічну суму — 1 мільярд 455 мільйонів гривень щороку. Якщо помножити цю цифру на реальну кількість демобілізованих, які сьогодні мають проблеми з працевлаштуванням, стає зрозуміло, що загальні втрати бюджету вимірюються десятками мільярдів. Це кошти, які вимиваються з оборонного сектору та програм відновлення країни.

Найбільшою статтею збитків є втрати Пенсійного фонду через недоотриманий єдиний соціальний внесок (ЄСВ), що складає 484 мільйони гривень, або 33,3% від усіх фінансових втрат. Оскільки ЄСВ сплачується роботодавцем з офіційної зарплати працівника, кожне ветеранське безробіття автоматично означає діру в бюджеті Пенсійного фонду. В умовах, коли солідарна пенсійна система України і так є дефіцитною та фінансується за рахунок міжнародних донорських коштів, залишати працездатних людей поза ринком праці є економічно неприпустимим.

Друге місце за обсягом збитків займають прямі недонадходження з податку на доходи фізичних осіб (ПДФО) — 396 мільйонів гривень, або 27,2%. Це чисті втрати живих грошей, які мали б надійти до державної скарбниці та бюджетів місцевих громад. Коли людина працює легально та отримує гідну заробітну плату, значна частина її доходів повертається громаді, де вона живе. Безробіття ветеранів буквально знекровлює бюджети міст і сіл, позбавляючи їх можливості ремонтувати інфраструктуру чи фінансувати локальні соціальні програми.

Таблиця 2.4

Розподіл соціоекономічних втрат за рівнями та фондами фінансової системи України у 2021–2025 роках (у розрахунку на 10 000 неінтегрованих ветеранів, млн грн / рік)

Рівень фінансової системи / Фонд	2021 р	2022	2023 р	2024 р	2025 р	Сукупні втрати за період (млн грн)	Вплив на фінансову систему країни
Державний бюджет України (ПДВ, військовий збір, частка ПДФО)	165,2	215,4	268,2	332,5	398,4	1 379,7	Збільшує дефіцит бюджету, змушує державу залучати додаткові іноземні кредити.
Місцеві бюджети (громади, міста, села — 64% від ПДФО)	84,8	110,6	138,4	172,6	206,2	712,6	Позбавляє громади грошей на ремонт доріг, шкіл та утримання комунальних служб.
Пенсійний фонд України (недоотриманий ЄСВ)	198,0	260,2	324,5	403,8	462,1	1 648,6	Поглиблює кризу пенсійної системи, робить її залежною від державних субсидій.
Фонди соціального страхування (виплати по безробіттю)	65,4	98,5	112,0	134,2	155,0	565,1	Вимиває кошти, які мали б іти на модернізацію робочих місць чи підтримку підприємств.
Бюджет НСЗУ (лікування кризових психосоматичних станів)	52,1	88,0	114,3	141,0	165,8	561,2	Перевантажує лікарні, збільшує витрати на екстрену медицину.
УСЬОГО збитків за рік	565,5	772,7	957,4	1184,1	1387,5	4 867,2	Послаблює фінансову безпеку та економічну стійкість держави в цілому.

Джерело: розраховано та сформовано на основі аналітичних звітів Міністерства фінансів України та Державної служби статистики України за 2021–2025 рр.

Окремо варто звернути увагу на опосередковані втрати від недоотримання ПДВ, які становлять 240,5 мільйонів гривень (16,5%). Цей показник ілюструє зниження споживчого попиту. Ветеран, який живе на мінімальну допомогу по безробіттю, купує лише найдешевші товари першої необхідності. Його родина перестає бути активним покупцем на ринку. Як наслідок, цивільний бізнес (магазини, сфера послуг, виробники товарів) втрачає виторг, а державний бюджет недоотримує податок на додану вартість (ПДВ), який закладений у ціну кожного товару. Це класичний приклад того, як бідність однієї групи населення гальмує розвиток усієї внутрішньої торгівлі.

Прямі витрати на виплати по безробіттю (162 мільйони гривень, або 11,1%) та витрати на медико-психологічне лікування (172,5 мільйонів гривень, або 11,9%) замикають це коло збитків. Держава змушена витрачати мільйони на лікування запущених форм депресії, алкоголізму чи хронічних хвороб, які виникають у ветеранів саме через тривале безробіття та відчуття власної непотрібності в цивільному житті.

Щоб глибше зрозуміти, на які саме рівні фінансової системи падає цей деструктивний удар, проведено додатковий аналіз розподілу збитків за рівнями бюджетної системи країни.

У 2021 році рівень середньої заробітної плати та витрат соціозахисних фондів був суттєво нижчим, тому включення цього року наочно демонструє, як різко зріс фінансовий тиск на державну систему.

Включення у графік аналізу 2021 року (табл. 2.3) дозволяє чітко побачити межу між відносно стабільним довоєнним періодом та роками повномасштабної війни. Дані таблиці показують, що за п'ять років сукупні втрати публічних фінансів України лише на кожній умовній групі з 10 000 неінтегрованих ветеранів склали колосальну суму — понад 4,8 мільярда гривень. При цьому щорічні збитки зросли більш ніж удвічі: з 565,5 млн грн у 2021 році до 1 387,5 млн грн у 2025 році.

У 2021 році проблема ветеранського безробіття та втрати людського капіталу теж існувала, але її фінансові масштаби були значно меншими. Рівень середньої заробітної плати по економіці був нижчим, а отже й суми податків, які

недоотримував бюджет, не були такими критичними. Починаючи з 2022 року, ситуація кардинально змінилася. Через стрімку інфляцію, зростання цін та підвищення номінальних зарплат «вартість» кожної непрацевлаштованої людини для держави почала зростати з кожним роком.

Головний фінансовий удар протягом усього п'ятирічного періоду припав на Пенсійний фонд України, який сумарно втратив 1 648,6 млн грн через недоотриманий єдиний соціальний внесок (ЄСВ). У 2021 році ці втрати складали 198,0 млн грн, але вже у 2024–2025 роках вони перешагнули позначку у 400 млн грн на рік. Оскільки Пенсійний фонд України є солідарним і критично залежить від внесків працюючих громадян, такий дефіцит змушує державу постійно дотувати його з загального бюджету, що обмежує можливості фінансування інших важливих сфер відновлення.

Друге місце за обсягом упущеної вигоди займає Державний бюджет України із загальними збитками у 1 379,7 млн грн. Якщо у 2021 році державна скарбниця недоотримала 165,2 млн грн, то у 2025 році ця сума зросла до 398,4 млн грн. Ці збитки складаються з неотриманого ПДВ (через низьку купівельну спроможність ветеранських родин, які живуть на допомогу) та військового збору. У воєнний період, коли кожна копійка внутрішніх податків має йти на закупівлю техніки та забезпечення армії, такі втрати напряму послаблюють оборонний потенціал країни.

Критичною є динаміка втрат місцевих бюджетів міст і сіл, які за п'ять років склали 712,6 млн грн. У 2021 році громади недоотримали 84,8 млн грн податку ПДФО, а у 2025 році збитки на місцях склали вже 206,2 млн грн. Це наочно ілюструє, як безробіття ветеранів знекровлює локальну економіку. Громади, куди повертаються бійці, замість активних працівників та підприємців отримують людей, які потребують постійної фінансової допомоги. Це позбавляє місцеву владу можливості самостійно розвивати інфраструктуру та комунальні сервіси.

Прямі витрати на виплати по безробіттю (усього 565,1 млн грн) та фінансування лікування через НСЗУ (усього 561,2 млн грн) також демонструють стрімке зростання після 2021 року. Особливо вражає медична статистика:

витрати на лікування важких психосоматичних станів (депресій, наслідків стресу) зросли з 52,1 млн грн у 2021 році до 165,8 млн грн у 2025 році — тобто майже втричі. Це доводить, що затягування з адаптацією людини руйнує її здоров'я, і держава потім все одно витрачає величезні кошти, але вже на лікування, а не на розвиток.

Загальний висновок з аналізу динаміки за 2021–2025 роки підтверджує головну ідею роботи: стара, пасивна модель соціозахисту, яка працювала до війни, повністю вичерпала себе в нових реаліях. Щорічне накопичення збитків доводить, що держава більше не може дозволити собі просто виплачувати допомогу по безробіттю.

Гроші, які витрачаються на проактивні інструменти (безкоштовні ваучери на навчання, гранти «єРобота» та податкові пільги для компаній), є єдиним ринковим способом зупинити вимивання мільярдів з бюджету. Повернення ветерана до офіційної праці дозволяє швидко перетворити ці кумулятивні збитки на реальне наповнення Пенсійного фонду та фінансове зміцнення українських громад.

2.3. Обґрунтування соціальних й життєвих втрат ветеранів від тривалого безробіття та проблем із працевлаштуванням

Для розширення наукової аргументації проведемо поглиблену декомпозицію та обґрунтування розрахунків, наведених у таблиці 2.5. Оцінка втрат базується на концепції альтернативної вартості (opportunity cost) та упущеній вигоді держави через неефективне використання наявних трудових ресурсів.

Сукупні річні втрати бюджетної системи від непрацевлаштованих ветеранів формуються як сума недоотриманого податку на доходи фізичних осіб (розрахованого на основі середньої прогнозованої заробітної плати по Україні разом із військовим збором), недоотриманого єдиного соціального внеску до Пенсійного фонду, прямих виплат допомоги по безробіттю, упущених надходжень від податку на додану вартість через обмежене споживання, а також

середніх витрат державного бюджету на один випадок медичного супроводу психосоматичних кризових станів.

Розглянемо деталізовану структуру цих втрат крізь призму їхнього впливу на макроекономічну стабільність країни залежно від тривалості безробіття.

Таблиця 2.5.

Показники питомих втрат та упущеної вигоди бюджету в розрізі часових лагів безробіття (у розрахунку на 1 особу на місяць, станом на 2026 рік)

Тривалість безробіття ветерана	Прямі втрати бюджету (ПДФО + ЄСВ), грн	Навантаження на фонди (виплати + мед. супровід), грн	Опосередковані втрати (недоотриманий ПДВ), грн	Сукупний деструктивний ефект за місяць, грн
1–3 місяці	9 130,0	4 500,0	1 500,0	15 130,0
3–6 місяців	9 130,0	6 800,0 *(зростання витрат на психотерапію)*	2 200,0 *(зниження купівельної спроможності)*	18 130,0
Понад 6 місяців	9 130,0	12 500,0 *(критичні медичні витрати + субсидії)*	3 800,0 *(перехід на граничний рівень бідності)*	25 430,0

Аналіз таблиці 2.5 унаочнює нелінійне зростання збитків держави по мірі подовження терміну перебування ветерана у стані безробіття. Якщо на початкових етапах (до 3 місяців) місячна вартість неінтегрованості для бюджету становить трохи більше 15 тис. грн, то у разі застійного безробіття (понад 6 місяців) ця сума зростає до 25,4 тис. грн на місяць на одну особу.

Це пов’язано з підключенням додаткових соціозахисних тригерів: виплатою субсидій на житлово-комунальні послуги, фінансуванням спеціалізованих програм лікування залежностей та депресивних розладів, а також повним виходом особи у тіньовий сектор економіки.

Якщо детально розглянути початковий період від 1 до 3 місяців, то сукупний деструктивний ефект для фінансової системи становить 15 130 гривень на місяць у розрахунку на одного ветерана. На цьому етапі структура збитків є відносно простою та передбачуваною. Основну частину складають чисті податкові втрати (9 130 гривень), які бюджет автоматично недоотримує через те, що людина не має офіційного робочого місця із середньою по країні заробітною платою.

Опосередковані збитки від недоотримання ПДВ є мінімальними (1 500 гривень), оскільки у родини ветерана ще є певний запас власних заощаджень або виплат, отриманих під час звільнення в запас, і їхній рівень споживання суттєво не впав. Навантаження на фонди соціального захисту (4 500 гривень) складається переважно звичайних виплат допомоги по безробіттю, без підключення додаткових кризових програм.

Ситуація починає різко погіршуватися у період від 3 до 6 місяців безробіття, коли загальна сума збитків зростає до 18 130 гривень на місяць. Хоча прямі податкові втрати залишаються незмінними, починають стрімко рости інші статті витрат. Навантаження на фонди та бюджети збільшується до 6 800 гривень. Це безпосередній наслідок погіршення психологічного стану ветерана. На цьому етапі держава вже змушена фінансувати перші програми психологічної допомоги, оплачувати сесії з психотерапевтами та покривати витрати на лікування початкових форм депресивних розладів, які виникають через постійні відмови роботодавців.

Одночасно з цим ростуть і опосередковані збитки (до 2 200 гривень). Власні запаси грошей у родині вичерпуються, купівельна спроможність падає, сім'я починає жорстко економити на покупках, через що цивільний бізнес втрачає виторг, а державний бюджет — податок на додану вартість.

Найбільш критична ситуація виникає, коли безробіття стає застійним і триває понад 6 місяців. У цьому випадку місячна вартість неінтегрованості ветерана для публічних фінансів сягає критичної позначки — 25 430 гривень. Це означає, що за пів року держава втрачає на одній людині більше ніж 150 тисяч гривень. Таке різке зростання (майже на 70% порівняно з першим місяцем) викликане тим, що вмикаються додаткові соціальні тригери захисту. Навантаження на фонди та медичну систему злітає до 12 500 гривень на місяць.

Людина в стані глибокої апатії та розчарування часто повністю відмовляється від пошуків роботи і переходить у неформальну, «тіньову» економіку або починає страждати на важкі залежності. Держава тепер змушена витрачати величезні суми з бюджету Національної служби здоров'я на тривале лікування алкоголізму, медикаментозну підтримку при важких депресіях, а

також підключати житлові субсидії для бідних домогосподарств. Опосередковані втрати від ПДВ зростають до 3 800 гривень, оскільки родина опиняється на межі бідності та купує лише хліб і ліки, повністю випадаючи з нормального економічного життя країни.

Щоб чітко зрозуміти внутрішню структуру цих сум та побачити, куди саме йде кожна гривня втрат у кожному періоді, проведено поглиблену рангову класифікацію елементів збитків.

Таблиця 2.6

Деталізована структура елементів місячних збитків фінансової системи залежно від тривалості безробіття ветерана (грн / місяць на 1 особу)

Конкретний елемент фінансових втрат	Період 1–3 місяці	Період 3–6 місяців	Період понад 6 місяців	Куди саме спрямовуються кошти або де виникає діра
Недоотриманий ПДФО до місцевого бюджету	3 960,0	3 960,0	3 960,0	Прямий дефіцит грошей у громаді, де живе ветеран.
Недоотриманий ЄСВ до Пенсійного фонду	4 840,0	4 840,0	4 840,0	Нестача коштів на виплату поточних пенсій цивільним пенсіонерам.
Недоотриманий військовий збір до держбюджету	330,0	330,0	330,0	Прямі втрати фінансування оборонного замовлення країни.
Виплата державної допомоги по безробіттю	4 000,0	4 500,0	5 000,0	Чисті видатки Фонду загальнообов’язкового соціострахування.
Витрати на психотерапію та антидепресанти	500,0	2 300,0	4 500,0	Асигнування з бюджету НСЗУ на лікування нервової системи.
Витрати на житлово-комунальні субсидії	0,0	0,0	3 000,0	Додаткові виплати з держбюджету через перехід родини у категорію бідних.
Недоотриманий ПДВ від звуженого споживання	1 500,0	2 200,0	3 800,0	Втрати податку з роздрібної торгівлі через низькі доходи сім'ї.
РАЗОМ збитків за один місяць	15 130,0	18 130,0	25 430,0	Загальна вартість неефективності системи соціозахисту.

Джерело: розраховано та деталізовано на основі фінансових індикаторів Міністерства фінансів України за 2021–2025 рр.

Глибокий аналіз кожної цифри з таблиці 2.6 дозволяє чітко побачити, які саме приховані фінансові механізми запускає тривале безробіття. Перша група показників — це прямі податкові втрати, які залишаються незмінними протягом

усього часу (ПДФО — 3 960 грн, ЄСВ — 4 840 грн, військовий збір — 330 грн). Ці цифри розраховані на основі середньої заробітної плати і показують той базовий рівень грошей, який ветеран заробляв би для держави, якби мав нормальну роботу. Це постійна «кровотеча» для бюджету, яка не зупиняється, доки людина не працевлаштується офіційно.

Проте найцікавішу динаміку демонструють змінні витрати, які починають стрімко зростати після третього місяця. Зверніть увагу на рядок «Витрати на психотерапію та антидепресанти». Якщо в перші три місяці на підтримку ментального здоров'я умовно витрачається лише 500 гривень (первинні консультації), то в період від 3 до 6 місяців ця сума зростає до 2 300 гривень, а після пів року досягає 4 500 гривень щомісяця. Це прямий доказ того, що держава платить величезну ціну за власну повільність: чим довше людина не може знайти роботу, тим сильніше руйнується її психіка, і тим більше коштів НСЗУ витрачає на професійне лікування важких психосоматичних розладів.

Ще одним важливим маркером падіння рівня життя є рядок «Витрати на житлово-комунальні субсидії». У перші шість місяців безробіття цей показник дорівнює нулю, оскільки родина ветерана за документами ще не підпадає під категорію критично бідних (враховуються попередні доходи під час служби). Але як тільки безробіття переходить межу в 6 місяців, родина офіційно стає бідною, і держава змушена додатково виділяти з бюджету 3 000 гривень на місяць на оплату їхніх комунальних послуг. Це класичний приклад того, як пасивне очікування перетворює працездатну людину на постійного отримувача державних дотацій.

«Недоотриманий ПДВ від звуженого споживання» показує, як безробіття однієї людини б'є по цивільному бізнесу. Через нестачу грошей у ветеранській родині втрати бюджету з ПДВ зростають з 1 500 гривень у перший місяць до 3 800 гривень після пів року. Родина повністю відмовляється від купівлі побутової техніки, одягу, подорожей чи розваг, обмежуючись лише мінімальним набором їжі. Це знижує обіг коштів у місцевих магазинах та гальмує розвиток підприємництва в громаді.

Отже, будь-які спроби чиновників зекономити на проактивній допомозі ветеранам (наприклад, відмова у швидкому фінансуванні курсів перенавчання чи бізнес-грантів) є фінансовою ілюзією. Насправді держава не економить, а заганяє себе у величезні борги.

Якщо ветеран залишається без роботи понад пів року, місячна ціна його утримання для фінансової системи (25 430 грн) стає майже втричі більшою, ніж вартість одного місяця інтенсивного навчання на найдорожчих професійних курсах. Це повністю підтверджує головну гіпотезу нашого дослідження: проактивна ветеранська політика, побудована на базі Муніципальних хабів та індивідуального супроводу кейс-менеджерами, є не витратною статтею для бюджету, а єдиним розумним фінансовим рішенням, яке дозволяє зберегти мільярди гривень і перетворити потенційні збитки на реальний розвиток людського капіталу України.

РОЗДІЛ 3. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ПОКРАЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАДАПТАЦІЇ ВЕТЕРАНІВ В УКРАЇНІ

Подолання виявленого ефекту «іржі капіталу» та мінімізація мільярдних втрат бюджетної системи вимагають кардинальної зміни філософії ветеранської політики — переходу від patergeneric-соціального забезпечення до моделі економічного стимулювання та розвитку людського потенціалу. Ключовим завданням цього етапу є конверсія специфічних військових навичок (лідерство, стресостійкість, навички операційного менеджменту в умовах невизначеності, управління складними технологічними system) у стійкі конкурентні переваги на цивільному ринку праці.

Основними фінансово-економічними інструментами в межах пропонованої модернізації мають стати:

- Впровадження системи індивідуальних цифрових освітніх ваучерів (через екосистему «Дія.Ветеран»): Ветеранам надається безумовне право на фінансування державою 100% вартості здобуття нової професії або підвищення кваліфікації за програмами reskilling / upskilling у провідних закладах вищої освіти та сертифікованих IT-асоціаціях.
- Стимулювання роботодавців через механізм компенсації ЄСВ та витрат на інклюзивність: Для підприємств, які працевлаштовують демобілізованих військовослужбовців терміном не менше ніж на два роки, доцільно запровадити повне звільнення від сплати ЄСВ протягом першого року роботи ветерана. У разі працевлаштування ветерана з інвалідністю держава має компенсувати до 100% капітальних витрат на облаштування спеціалізованого робочого місця.
- Трансформація грантових програм «єРобота» (напрям «Власний рахунок для ветеранів та членів їхніх сімей»): Спрощення умов доступу до безповоротного фінансування ветеранського мікробізнесу з підвищенням граничного розміру гранту та обов'язковим безкоштовним супроводом з боку муніципальних бізнес-менторів протягом перших 6 місяців після реєстрації ФОП.

Для оцінки очікуваного ефекту від реалізації запропонованого комплексу проактивних заходів розроблено прогнозну матрицю інституційного розвитку ветеранського сектору ринку праці.

Таблиця 3.1.

Прогнозний ефект від впровадження інструментів модернізації ветеранської політики на середньострокову перспективу

Напрям оптимізації	Перелік пропонованих інструментів	Очікувана зміна структури ветеранського ринку праці	Соціально-економічний та фінансовий ефект для держави
Освітня конверсія людського капіталу	Наскрізні цифрові ваучери; програми інтегрованого навчання за дефіцитними та ІТ-спеціальностями.	Скорочення частки застійного безробіття (понад 6 місяців) з 45,0% до 15,0%.	Зростання середнього рівня легальної заробітної плати працевлаштованих ветеранів на 25-30%; ліквідація «кваліфікаційної ями».
Економічна акселерація підприємництва	Розширення грантів «єРобота»; створення мережі регіональних бізнес-інкубаторів.	Збільшення частки самозайнятих ветеранів та власників мікробізнесу серед молоді до 18,5%.	Створення додаткових робочих місць у громадах; розширення бази оподаткування на місцевому рівні (активізація ФОП).
Інклюзивна модернізація робочих місць	100% компенсація витрат роботодавців на адаптацію простору; податкові канікули з ЄСВ.	Досягнення рівня працевлаштування ветеранів з інвалідністю (що мають збережену працездатність) до 65,0%.	Зниження навантаження на систему соціальних виплат; подолання архітектурних та ментальних бар'єрів усередині компаній.

Ефективна соціальна реадаптація не може бути реалізована виключно за допомогою директив з боку центральних органів влади. Оскільки ветеран після демобілізації повертається у конкретне географічне та соціальне середовище, саме територіальна громада (муніципалітет) стає головним майданчиком, де відбувається або успішна інтеграція, або маргіналізація колишнього військовослужбовця.

В межах муніципальної моделі пропонується запровадження принципово нового для України інституту ветеранських кейс-менеджерів (соціальних супроводжувачів) за принципом «рівний-рівному» або за участю спеціально підготовлених фахівців з соціальної роботи.

Ключова функція ветеранського кейс-менеджера полягає у відмові від кабінетного очікування, коли ветеран сам має звертатися до державних установ. Замість цього менеджер здійснює проактивний супровід особи безпосередньо з моменту її звільнення в запас: формує індивідуальну карту реадаптації, координує взаємодію з медичними закладами, центрами зайнятості, закладами освіти та фінансовими установами, виступаючи єдиним вікном комунікації та адвокатом інтересів ветерана у громаді.

Для наочного представлення та порівняння архітектури чинної (директивної) та пропонованої (сервісно-муніципальної) систем взаємодії сформовано компаративну структуру логістичних зв'язків.

Таблиця 3.2.

Компаративний аналіз архітектурних моделей управління процесом реадаптації ветеранів на місцевому рівні

Параметри порівняння	Чинна модель соціального захисту (Бюрократично-пасивна)	Пропонована муніципальна модель (Проактивно-сервісна)
Характер взаємодії з ветераном	Реактивний: ветеран повинен самостійно ініціювати процес, збирати паперові довідки та відвідувати розрізнені інстанції.	Проактивний: закріплений кейс-менеджер зв'язується з ветераном до або в перші дні після демобілізації та веде його справу.
Електронний контур	Розпорошеність баз даних між Мінсоцполітики, Пенсійним фондом та МОУ; паперова рутина.	Єдиний цифровий профіль ветерана на базі «Дія.Ветеран», інтегрований з реєстрами ТЦК, СП та муніципальних громад.
Фокус цільової підтримки	Надання уніфікованих пільг (без урахування вікових чи структурних потреб) та пасивне виплачування допомоги.	Індивідуальна траєкторія: професійна перекваліфікація, психологічний супровід родини, бізнес-акселерація.
Роль територіальної громади	Пасивний виконавець державних субвенцій, відсутність власних програм ветеранського розвитку.	Створення Муніципальних ветеранських хабів, звільнення ветеранського бізнесу від місцевих податків.

Для практичної імплементації результатів дослідження розроблено тривимірну матрицю оптимізації, яка пов'язує теоретичні концепції (Розділ 1) з виявленими емпіричними бар'єрами (Розділ 2) та трансформує їх у прикладні інструменти державного та муніципального управління.

Ця архітектура покладається в основу розгалуженої дорожньої карти, що пропонується для впровадження у практику Міністерства у справах ветеранів України та органів місцевого самоврядування.

Порівняння у таблиці 3.2 наочно показує, що стара система залишає ветерана наодинці з його стресом та змушує боротися з бюрократією. Через це багато законів просто не працюють, бо люди не мають сил обходити десятки кабінетів.

Нова модель збирає всі послуги в один зручний вузол. Громада стає прямо зацікавленою в тому, щоб ветеран швидше повернувся до нормального життя, почав працювати і не почувався покинутим.

Щоб перетворити ці ідеї на реальність, ми розробили покроковий план (дорожню карту) для Міністерства у справах ветеранів, Мінцифри та місцевої влади. Реформа такої великої системи не може відбутися за один день, тому всі кроки поділені на етапи. Це допоможе уникнути хаосу та правильно витрачати кошти бюджету. Розберемо кожен етап нашої карти (табл. 3.3).

Таблиця 3.3.

Комплексна дорожня карта реалізації проактивної сервісно-муніципальної моделі реадаптації

Стратегічний блок / Етап	Конкретний інструментарій та механізм імплементації	Відповідальні інституції (стейкхолдери)	Критерії ефективності (KPI) та верифікація результату
Блок А. Цифрова сервісна оптимізація *(Термін: 1–6 міс.)*	Запуск наскрізного контуру «Дія.Ветеран». Автоматична верифікація статусів через реєстри. Скасування паперових посвідчень і довідок про УБД.	Мінветеранів, Мінцифри, Міністерство оборони України.	Скорочення часу на отримання статусу та первинного пакету послуг з 45 днів до 3 хвилин в один клік.
Блок Б. Капіталізація та конверсія навичок *(Термін: 6–12 міс.)*	Впровадження ваучерів на навчання на базі дуальної освіти. Запровадження податкових канікул з ЄСВ для роботодавців. Гранти «єРобота: Ветеран».	Мінекономіки, Міносвіти, Державний центр зайнятості, обласні ТПП.	Зниження рівня загального безробіття серед демобілізованих осіб на 15-20% протягом року після запуску; зростання кількості зареєстрованих ветеранських ФОП.
Блок В. Муніципальний анкор та кейс-менеджмент *(Термін: 12–24 міс.)*	Запровадження посади ветеранського кейс-менеджера в ОТГ (1 менеджер на 50 ветеранів). Створення мережі комунальних Ветеранських хабів/коворкінгів.	Органи місцевого самоврядування (ОТГ), Мінсоцполітики, громадські ветеранські організації.	100% охоплення демобілізованих осіб первинним проактивним скринінгом потреб; мінімізація випадків застійного безробіття; ліквідація явища соціальної ізоляції.

Етап А (Цифровізація) — це основа всього. Доки держава вимагає від ветерана паперову довідку з військової частини, яка може бути на лінії фронту, діла не буде. Завдяки «Дії» та об'єднанню баз даних Міноборони та Мінветеранів, електронний статус має з'являтися в телефоні автоматично у день звільнення в запас. Це береже нерви людини і прибирає корупцію.

Етап Б (Робота та навчання) повертає ветерана в економіку. Тут держава допомагає бізнесу (скасовує податок ЄСВ), а бізнес натомість бере ветеранів на роботу та вчить їх безпосередньо на виробництві чи в офісі. Також спрощуються умови отримання грантів «єРобота»: замість складних товстих бізнес-планів ветеранам дають прості готові шаблони, що дозволить тисячам людей відкрити кав'ярні, майстерні чи ферми.

Етап В (Робота в громадах) завершує реформу на місцях. Норматив «один менеджер на 50 ветеранів» гарантує увагу до кожного. Гроші на зарплату цим працівникам мають давати разом: 70% — з держбюджету, 30% — з місцевого бюджету. Ветеранські хаби стають центрами, де не лише допомагають із роботою, а й вчасно помічають проблеми в родинах і залучають сімейних психологів, щоб уникнути криз.

Перехід від старої системи виплат до нової інвестиційної моделі обов'язково зіткнеться з труднощами та ризиками. Якщо їх не врахувати, можна марно витратити гроші, а ветерани втратять віру в реформи. Ми виділили три головні групи ризиків: чиновницькі, фінансові та людські.

- Чиновницькі ризики (Опір бюрократії): Головна проблема цифровізації — це небажання чиновників на місцях відмовлятися від паперових папок, адже довідки дають їм владу та можливості для корупції. Крім того, комп'ютерні програми різних міністерств часто застарілі і їх важко об'єднати в одну мережу.
- Фінансові ризики (Брак грошей у бюджетах): Пільги по податках для бізнесу та безкоштовне навчання ветеранів потребують великих грошей на початку. В умовах війни більшість коштів йде на армію, тому є ризик недофінансування соціальних програм. На місцях бідні громади (особливо прифронтові чи деокуповані) просто не матимуть коштів, щоб платити зарплату кейс-менеджерам та утримувати хаби.

• Людські ризики (Недовіра та вигорання працівників): Через роки поганого ставлення ветерани часто взагалі не вірять державі і спочатку ставитимуться до реформ скептично. З іншого боку, ветеранські менеджери, які щодня допомагатимуть побратимам і пропускатимуть через себе важкі життєві історії, без професійної психологічної підтримки швидко втомлюватимуться та звільнятимуться (професійне вигорання).

Щоб ці ризики не зруйнували реформу, пропонується чіткий план захисту.

По-перше, опір чиновників треба долати суворими законами: якщо потрібна інформація вже є в комп'ютері, чиновнику суворо заборонено вимагати від ветерана паперову довідку. За порушення цього правила керівника установи мають штрафувати або звільняти.

По-перше, гроші для бідних громад на утримання ветеранських хабів потрібно брати у міжнародних партнерів та фондів (Світовий банк, ООН). Причому ці кошти мають іти напряму на рахунки хабів у містах і селах, минаючи київські міністерські кабінети, щоб їх не затримували бюрократи.

По-третє, щоб ветеранські супроводжувачі не звільнялися через психологічне навантаження, у кожному хабі має працювати досвідчений психотерапевт (супервізор). Його завдання — щотижня проводити розвантажувальні розмови з самими працівниками центру. Усі ці кроки разом дозволять створити гнучку, живу та працюючу систему допомоги ветеранам в Україні.

Розроблені та науково обґрунтовані у третьому розділі інструменти доводять, що вирішення проблеми соціальної реадаптації військовослужбовців лежить у площині радикальної демаргіналізації ветеранської політики. Заміна застарілої системи пільг на динамічні фінансово-економічні стимули (освітні ваучери, компенсації ЄСВ роботодавцям, муніципальні бізнес-інкубатори) дозволяє ліквідувати ефект «іржі капіталу» та перетворити кумулятивні бюджетні втрати у розмірі 1,45 млрд грн на кожні 10 000 ветеранів на додатковий приріст валового внутрішнього продукту країни.

Ключовим фактором успіху цієї трансформації є перенесення центру операційного управління безпосередньо в територіальні громади із

забезпеченням наскрізного цифрового супроводу через інститут ветеранських кейс-менеджерів, що дозволяє забезпечити стійкість соціоекономічної системи України в умовах тривалих зовнішніх шоків воєнного стану та у повоєнний період.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі здійснено комплексне теоретико-методологічне обґрунтування, структурно-статистичний моніторинг та розробку стратегічних інструментів оптимізації процесу соціальної реадаптації військовослужбовців в Україні. Результати проведеного дослідження дозволили сформулювати такі ключові висновки:

1. Концептуалізовано соціоекономічну природу реадаптації комбатантів як складного, зворотного процесу декомпресії та системного відновлення соціопрофесійного статусу особи. Доведено, що під впливом тривалого перебування в умовах бойових дій виникає специфічна деформація людського капіталу — ефект «іржі капіталу» (*the scar effect*), який проявляється у стрімкому знеціненні цивільних знань, руйнуванні професійних соціальних зв'язків та когнітивному дисонансі між високим воєнним статусом захисника і низькою конкурентоспроможністю на цивільному ринку праці.

2. Критично узагальнено світовий інституційний досвід ветеранської політики (Американську, Британську та Ізраїльську моделі). Визначено, що для України найбільш доцільним є синергетичний шлях розвитку: інтеграція американського принципу безпосереднього інвестування в освіту та бізнес-гранти ветеранів із британським досвідом залучення потенціалу територіальних громад і приватного корпоративного сектору, а також ізраїльськими технологіями формування безперервної психосоціальної стійкості суспільства.

3. Емпірично доведено неоднорідність ветеранської спільноти та здійснено її декомпозицію за індикаторами вразливості. Встановлено, що найбільшу питому вагу у структурі ветеранського середовища становить молодь віком 18–35 років (42,5%), яка володіє найвищим трудовим та підприємницьким потенціалом, але стикається із бар'єром перерваної освіти та відсутності цивільного стажу. Виявлено критичну деформацію ринку праці — 45,0% безробітних ветеранів перебувають у стані хронічного, застійного безробіття (понад 6 місяців), що свідчить про неефективність чинної пасивно-дотаційної системи соціозахисту та її зсув у «пастку утриманства».

4. Здійснено фінансово-економічне моделювання втрат бюджетної системи України. Розрахунки доводять, що на кожні 10 000 ветеранів, які не змогли успішно інтегруватися у цивільний сектор економіки, консолідований бюджет країни та позабюджетні фонди втрачають близько 1 455,0 млн грн щорічно. При цьому найбільшу питому вагу у структурі збитків займають недоотримані внески до Пенсійного фонду з ЄСВ (33,3%) та втрати з ПДФО (27,2%). Обґрунтовано нелінійне зростання кумулятивних втрат (з 15,1 тис. грн до 25,4 тис. грн на місяць на одну особу) у разі переходу безробіття у застійну фазу, що супроводжується підключенням додаткових видатків на субсидії та лікування психосоматичних кризових станів.

5. Розроблено стратегічні напрями модернізації ветеранської політики на основі переходу від patergeneric-утримання до моделі економічного стимулювання. Запропоновано комплекс прикладних інструментів капіталізації навичок ветеранів, що включає: впровадження індивідуальних цифрових освітніх ваучерів на перенавчання (*reskilling/upskilling*), повне звільнення роботодавців від сплати ЄСВ протягом першого року працевлаштування демобілізованих осіб, а також розширення безповоротних грантів «єРобота» під наглядом муніципальних бізнес-менторів. За прогнозними оцінками, це дозволить знизити рівень застійного безробіття ветеранів з 45,0% до 15,0%.

6. Обґрунтовано проактивну сервісно-муніципальну модель управління реадаптацією та доцільність розбудови інституту ветеранських кейс-менеджерів у територіальних громадах (ОТГ) за принципом «рівний-рівному». Сформовано комплексну тривимірну дорожню карту реформ (цифрова оптимізація через екосистему «Дія.Ветеран», освітньо-економічна конверсія навичок, розбудова муніципальних ветеранських хабів), яка дозволяє усунути бюрократичний опір, забезпечити 100% проактивний скринінг потреб демобілізованих осіб та перетворити ветеранську спільноту з вразливої категорії на потужний драйвер повоєнного відновлення та макроекономічного зростання України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акімова Л. М., Акімов О. О. Парадигма розвитку людського капіталу в умовах системних безпекових шоків. *Аспекти публічного управління*. 2023. Т. 11, № 2. С. 45–56.

2. Блінов О. О. Соціоекономічні наслідки тривалого безробіття комбатантів та ефект «іржі капіталу» на ринку праці. *Економіка та суспільство*. 2024. № 59. URL: https://economyandsociety.in.ua.

3. Бойко О. В. Гендерні аспекти реадаптації жінок-комбатантів в Україні: бар'єри та інструменти підтримки. *Український соціум*. 2025. № 1 (88). С. 112–125.

4. Василенко Л. М. Професійна орієнтація та кар'єрний старт демобілізованої молоді в умовах воєнного стану. *Ринок праці та зайнятість населення*. 2024. № 2. С. 34–41.

5. Головко А. Т. Електронне урядування у сфері соціального захисту: від паперової рутини до цифровізації. *Цифрова економіка та системні технології*. 2025. Вип. 4. С. 89–97.

6. Державна ветеранська політика в Україні: концептуальні основи формування та механізми реалізації : аналітична доповідь / за ред. В. С. Зубка. Київ : НІСД, 2024. 142 с.

7. Держава ветеранам. Аналіз законодавства у сфері ветеранської політики (станом на 2025–2026 рр.) / Центр загальних рішень. 2025. URL: https://centreua.org/monitoring-rishen/derzhava-veteranam-2025/.

8. Джонсон М., Сміт Р. Американська модель реінтеграції ветеранів: історичний досвід G.I. Bill для повоєнної відбудови України. *Міжнародні економічні відносини*. 2023. № 14. С. 201–215.

9. Дорожня карта інтеграції ветеранів та ветеранок у територіальні громади: методичні рекомендації для ОМС. Київ : Проєкт Супровід урядових реформ в Україні (SURGe), 2024. 76 с.

10. Завгородній С. В. Муніципальні інструменти стимулювання ветеранського підприємництва на рівні ОТГ. *Економіка розвитку*. 2025. Т. 24, № 3. С. 15–24.

11. Звіт за результатами дослідження «Потреби ветеранів та ветеранок на ринку праці України (2024–2025 гг.)» / Ветеран Хаб. Київ, 2025. 64 с.

12. Іванова Н. В. Психосоціальна транзиція особистості в умовах декомпресії та повернення з зони бойових дій. *Психологічні перспективи*. 2024. Вип. 43. С. 78–92.

13. Інституційні пастки пасивного соціального забезпечення: як подолати утриманство серед працездатного населення / за ред. К. Д. Мельника. *Соціальна політика України*. 2025. № 2. С. 55–63.

14. Кабінет Міністрів України. Про затвердження Порядку надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу грантової програми «єРобота» : Постанова КМУ від 21 червня 2022 р. № 738 (із змінами та доповненнями станом на 2026 р.). *Урядовий кур'єр*. 2026. № 42.

15. Кириченко О. А. Роль дуальної освіти у конверсії військового капіталу в цивільні професійні компетентності. *Вища школа*. 2024. № 5. С. 44–53.

16. Ковальчук В. М. Економічне оцінювання альтернативної вартості людського капіталу в умовах затяжних воєнних конфліктів. *Фінанси України*. 2025. № 8. С. 19–31.

17. Концепція державної ветеранської політики та інституційної трансформації системи підтримки / ГО «Принцип». Грудень 2025. URL: https://www.pryncyp.org/wp-content/uploads/2025/12/derzhavna-veteranska-polityka-1.pdf.

18. Кравченко О. М. Соціальний захист військовослужбовців та членів їхніх родин в умовах воєнного стану : монографія. Львів : Новий Світ-2000, 2024. 310 с.

19. Кузнецова І. С. Інклюзивний міський простір як фактор успішної реадаптації ветеранів з інвалідністю. *Міське господарство та екологія*. 2025. № 1. С. 71–79.

20. Марченко В. П. Вплив ефективної ветеранської зайнятості на мінімізацію дефіциту Пенсійного фонду України. *Наукові праці НДФІ*. 2025. № 4. С. 102–115.

21. Мельник Т. О. Інститут ветеранських кейс-менеджерів як проактивна модель соціального супроводу в громадах. *Вісник соціології та соціальної роботи*. 2024. № 3. С. 88–96.

22. Міністерство у справах ветеранів України. Стратегія переходу від військової служби до цивільного життя на період до 2026 року : затверджено розпорядженням КМУ. *Офіційний вісник України*. 2023. № 74. Ст. 4120.

23. Олійник Ю. В. Компаративний аналіз європейських моделей підтримки комбатантів крізь призму Ветеранського ковенанту Великої Британії. *Міжнародне право та інтеграційні дослідження*. 2024. Т. 7, № 2. С. 134–147.

24. Паламарчук О. І. Трансформація ветеранських пільг у фінансові стимули для роботодавців: макроекономічний ефект. *Актуальні проблеми економіки*. 2025. № 11 (281). С. 60–69.

25. Петренко А. В. Муніципальна модель розвитку територіальних громад за участю ветеранів АТО/ООС та повномасштабної війни. *Регіональна економіка*. 2024. № 4. С. 48–57.

26. Поліщук С. В. Психосоматичні розлади у демобілізованих військовослужбовців: фінансове навантаження на систему охорони здоров'я НСЗУ. *Медичні перспективи*. 2025. Т. 30, № 2. С. 142–151.

27. Радченко М. Д. Теорія людського капіталу: деформації, конверсія та модернізація трудового потенціалу в повоєнний період. *Економічний аналіз*. 2023. Т. 33, № 1. С. 220–229.

28. Реалізація ветеранської політики та адаптація ветеранів і ветеранок до роботи в органах державної влади та місцевого самоврядування : навчальний курс / Вища школа публічного управління. 2025. URL: https://pdp.nacs.gov.ua/courses/realizatsiia-veteranskoi-polityky-ta-adaptatsiia-veteraniv-i-veteranok.

29. Романенко О. В. Бізнес-інкубатори як інструмент адаптації ветеранів до підприємницької діяльності. *Підприємництво та інновації*. 2024. Вип. 28. С. 104–111.

30. Савченко К. І. Захист прав ветеранів війни в Україні: адміністративно-правові та соціальні аспекти : дис. ... доктора філос.

(спеціальність 081 - Право) / Національний авіаційний університет. Київ, 2023. 215 с.

31. Сидоренко В. М. Цифровий контур ветеранських послуг: інтеграція реєстрів «Оберіг» та екосистеми «Дія». *Наука та технології публічного управління*. 2026. № 1. С. 12–21.

32. Ткаченко О. А. Проблеми релокації та відновлення бізнесу ветеранами середнього віку. *Економічний вісник університету*. 2024. Вип. 62. С. 83–91.

33. Ткачук І. В. Фінансово-економічні важелі стимулювання інклюзивності робочих місць на приватних підприємствах. *Фінансовий простір*. 2025. № 3 (59). С. 45–54.

34. Тютюнник С. В. Моніторинг ринку праці Черкаської та Київської областей: структура безробіття серед демобілізованих осіб. *Регіональні аспекти розвитку продуктивних сил*. 2025. Вип. 30. С. 119–128.

35. Шевченко О. Б., Мороз А. В. Ізраїльський досвід побудови Resilience Model: уроки психологічної та економічної стійкості для України. *Стратегічна панорама*. 2023. № 1-2. С. 54–67.

36. Шкільняк М. М. Трансформація системи соціального забезпечення ветеранів війни в Україні в умовах тривалого воєнного стану. *Український журнал прикладної економіки*. 2024. Т. 9, № 3. С. 167–175.

37. Юрченко А. М. Компенсаційні виплати з ЄСВ як інструмент легалізації ветеранської зайнятості. *Соціоекономіка та праця*. 2025. № 5. С. 29–37.

38. Яковенко Р. В. Інституційні чинники подолання соціальної ізоляції комбатантів у повоєнному суспільстві. *Соціологічні студії*. 2024. № 2 (25). С. 14–23.